
STUDIA IURIS

JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK / JOURNAL OF LEGAL STUDIES

2025. II. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A folyóirat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának a közleménye. A szerkesztőség célja, hogy fiatal kutatók számára színvonalas tanulmányaik megjelentetése céljából méltó fórumot biztosítson.

A folyóirat közlésre befogad tanulmányokat hazai és külföldi szerzőktől – magyar, angol és német nyelven. A tudományos tanulmányok mellett kritikus, önálló véleményeket is tartalmazó könyvismertetések és beszámolók is helyet kapnak a lapban.

A beérkezett tanulmányokat két bíráló lektorálja szakmailag. Az idegen nyelvű tanulmányokat anyanyelvi lektor is javítja, nyelvtani és stilisztikai szempontból.

A folyóirat online verziója szabadon letölthető (open access).

ALAPÍTÓ TAGOK

BODZÁSI BALÁZS, JAKAB ÉVA, TÓTH J. ZOLTÁN, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ

JAKAB ÉVA ÉS BODZÁSI BALÁZS

OLVASÓSZERKESZTŐ

GIOVANNINI MÁTÉ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BOÓC ÁDÁM (KRE), FINKENAUER, THOMAS (TÜBINGEN), GAGLIARDI, LORENZO (MILANO), JAKAB ANDRÁS DSc (SALZBURG), SZABÓ MARCEL (PPKE), MARTENS, SEBASTIAN (PASSAU), THÜR, GERHARD (AKADÉMIKUS, BÉCS), PAPP TEKLA (NKE), TÓTH J. ZOLTÁN (KRE), VERESS EMŐD DSc (KOLOZSVÁR)

Kiadó: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Székhely: 1042 Budapest, Viola utca 2-4

Felelős Kiadó: TÓTH J. ZOLTÁN

A tipográfia és a nyomdai előkészítés CSERNÁK KRISZTINA (L'Harmattan) munkája

A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte, felelős vezető GEMBELA ZSOLT

Honlap: <https://ajk.kre.hu/index.php/jdi-kezdolap.html>

E-mail: doktori.ajk@kre.hu

ISSN 3057-9058 (Print)

ISSN 3057-9392 (Online)

URL: KRE ÁJK - Studia Iuris

<https://ajk.kre.hu/index.php/kiadvanyok/studia-iuris.html>

DIGITÁLIS ÉS ANALÓG ÉRDEKEINK JOGI KÖRNYEZETE: ÉRDEKFOGALMAK A MAGÁNJOGBAN, KÖZJOGBAN, A DIGITÁLIS ÉS MESTERSÉGES INTELLIGENCIA JOGBAN THE LEGAL ENVIRONMENT OF OUR DIGITAL AND ANALOG INTERESTS: CONCEPTS OF INTEREST IN PRIVATE LAW, PUBLIC LAW, AND IN DIGITAL AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE LAW

MOLNÁR ANDREA¹

ABSTRACT ■ The interest is a phenomenon, which bears a significant influence in certain situations of everyday life. Indeed, it has no elaborated system of regulation. Interests are attached to human conducts, they arise and come into play during social co-existence, in opposition and collision with other interests, for that they reach an equilibrium commensurately, till the next due changes. These are the interests which make the obligations work. The law assists the interests to prevail, by protecting the already acquired values and promoting the dynamism of interests. Following an evaluation, the law ranks the interests and provides a toolbar for creating, maintaining, restoring a balance of interests. The hardships caused by the digital world essentially modify the traditional comprehension on the interest, as a multi-step equation they presents a serious challenge to the law. The proper answers are the flexibility and the use of certain traditional principle of law, such as the responsible management of interests.

KEYWORDS: private interest, social interest, public interest, values and interests, equilibrium of interests, digital interests, responsible management of interests

ABSZTRAKT ■ Az érdek egy jelenség, amely egyes élethelyzetekben döntő befolyással bír. Kidolgozott szabályrendszerrel mégsem rendelkezik. Az érdekek emberi magatartáshoz kapcsolódnak, a társas együttélés során kelnek életre és lépnek működésbe, más érdekekkel szemben állva és ütközve, hogy aztán aránytartással egyensúlyba kerüljenek a következő esedékes változásig. Az érdekek a kötelmek működtetői. Érvényesülésükhöz a jog segítséget

¹ PhD hallgató, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolci Egyetem, molnandr@t-online.hu, <https://orcid.org/0009-0009-8123-9155>.

nyújt, védve a megszerzett értékeket és támogatva az érdekek dinamizmusát. Értékelést követően rangsorol és eszköztárat ajánl az érdekegyensúly megteremtésére, fenntartására, vagy helyreállítására. A digitális világ okozta nehézségek a hagyományos érdekfelfogást lényegesen módosítják, sokismeretlenes egyenletként komoly kihívást állítanak a jog elé. A helyes válasz a rugalmasság és a hagyományos alapelvek felhasználása, köztük az érdekekkel való felelős gazdálkodás.

KULCSSZAVAK: egyéni érdek, közösségi érdek, közérdek, érték és érdek, érdekegyensúly, digitális érdekek, felelős gazdálkodás az érdekekkel

1. MI AZ ÉRDEK?

Sokszor forog a nyelvünkön az érdek, mint szó a mindennapokban. Még inkább igaz ez a jogi gondolkodásra, ami az érdeket hangsúlyosan és magabiztosan használja. Az érdeknek, mint jelenségnek a meghatározását mégse találjuk sehol.

A tanulmány az érdek fogalmát, jellemzőit, működését járja körül, mielőtt az érdek és a jog, különösen a magánjog kapcsolatába mélységeiben néz bele. Számba veszi a digitális technológiák befolyását és mindezekon keresztül eljut az érdekekkel való felelős gazdálkodásig. A gondolatmenetet keretbe foglalja GROSSCHMID BÉNI intelme: *„a másik fél érdekére való hívséges tekintet.”*²

1.1. Érdék a mindennapokban

A hétköznapi nyelv kiterjesztően használja a szót. Érdeke van személynek, személyek csoportjának, de lehet ügynek is, vagy eszmének, célnak. A tudatosabb szóhasználat az érdekképviselőt, érdekvérvényesítés funkcióval tölti meg a jelentést.

Egy enciklopédia az érdek szócikkhez a következőt írja: *„valakinek, valaminek a javát, hasznát érintő, szolgáló szükséges, fontos dolog.”*³ Ez nem lehet kielégítő, mert még nem veszi figyelembe a közösségi jellemzőket.

Az érdek szónak szinonimája nincs. Szituációtól függően kerülhetnek szomszédos fogalmai a látókörbe. Szembetűnő szomszédos fogalom a haszon. Kevésbé látványos, de mélyebb a kapcsolata az érdeknek az értékkel, melyre az érdekjellemzők számbavételénél még szó esik. A jogban használt szomszédos fogalmak az alanyi jog, az erkölcs, az igazságosság.

² GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. 2. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1933, 865.

³ Larousse Enciklopédikus szótár. I. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991, 744.

1.2. Érdék a jogban

A pusztá érdek a jog számára még csak tény, amit a jog kezel.⁴ Az érdekek jelentőségét német jogtudományi és gyakorló körök fedezték fel a XIX–XX. század fordulóján, az így létrejött érdekkutató jogtudomány meghatározó befolyással volt a későbbi idők német és külföldi jogtudomány fejlődésére⁵. Az érdekek fontosságát már beazonosította és kezelte a XX. század első felének magyar jogtudományi gondolkodása is. Általános megállapítása szerint az érdek befolyásolja a jogot⁶. Ezzel a hatással a merev jogtételeknek a céljuk eléréséhez szükséges rugalmasságot kölcsönöz. FÜRST LÁSZLÓ mélyebbre nézve a szavak jelentésében így fogalmaz: „A magánjogban az érdek fogalmának előtérbe nyomulása, a jogosság kérdését a relativitás terére vitte át.”⁷ A jogi szabályozásban érintett személyek, tárgyak körét és viszonyaikat szintén az érdekek mentén lehetett értékelni. BECK SALAMON mind a jogéletnek, jogtudománynak, jogalkotásnak és jogalkalmazásnak a mozgató-tengelyeként határozta meg az érdeket, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a jognak és az érdekeknek egymáshoz viszonya tisztázatlan.⁸

Ma már differenciálódott, többé-kevésbé beazonosított érdekekkel és érdek-rendszerekkel találkozunk. Ezek viszonyait, a szembenállást és ütközéseket a jog is észleli és kezeli. Értéktételest ad, azt a jogalkotáson és jogalkalmazáson keresztül érvényesíti mind a kifejezett, mind a ki nem fejezett, beleértett érdekek esetében, a társadalmi fejlődést több-kevesebb rugalmassággal lekövetve. Az érdekek a kötelelemnek is működtetői.

Az érdekek az egyes jogágakban külön-külön szabályozási témaként jelennek meg. Elméleti jogtudományok, társadalomtudományok a jog és érdek kapcsolatában számos kérdést vetnek fel, vagy épp világítanak meg. Ezért érdemes az érdek és jog kapcsolatát megvizsgálni, de ezt megelőzően ejtsük meg az érdekek vizsgálatát.

⁴ FÜRST LÁSZLÓ: *A magánjog szerkezete*. Budapest, Grill, 1934, 36.

⁵ Nem lehet elmenni Rudolf von Jhering munkássága mellett, akit Nizsalovszky Endre az érdekkutató jogtudományt megalapozó jogtudósként azonosít, ahogy Philip Heck, vagy Rudolf Müller-Erbach munkássága mellett sem. NIZSALOVSKY ENDRE: *Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban*. Debrecen, Studium Könyvkiadó Rt, 1933, 5–8 (a továbbiakban: NIZSALOVSKY 1933a).

⁶ Így pl. TÚRY SÁNDOR KORNÉL: *Szilárd jogú nyilatkozatok a kereskedelmi jogban*. Budapest, Grill, 1938, 1.

⁷ FÜRST LÁSZLÓ: *Utaló magatartások*. Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1929, 5.

⁸ BECK SALAMON: *Érdekeszme töredékek*. Budapest, Grill, 1933, 1.

2. AZ ÉRDEK EGYES JELLEMZŐI

Ha az érdekek meghatározására nem is vállalkozhatunk, egyes jellemzőik számbavételével és csoportosításukkal közelebb kerülhetünk a mibenlétük megismeréséhez.

2.1. Az érdekek létfeltételei

Az érdekek emberi magatartáshoz kapcsolódnak, a társas együttélés során kelnek életre és lépnek működésbe. Az egyén és mások közti határvonalat demonstrálják.

Egy érdekkal szemben mindig egy vagy több érdek áll. Beck Salamon megfogalmazása szerint abszolút érdek, amely *„föltétlen védelmet kapna a jogban, talán nincs is”*.⁹ A dinamikusan változó, lehetőségeikhez állandóan igazodó, egymással kölcsönhatásban működő érdekek kontextusban értékelendők. Az értékelésük eredményeként találkozunk egyes különleges jellemzőikkel, mint az erősebb és gyengébb érdekellentét párral¹⁰, egy magasabb rendűnek alárendelt érdekekkel¹¹, az egyes érdekek célhoz való közelségének mércéjével¹², az időmúlás okán nem érvényesíthető érdekekkel¹³, vagy jogi és ténybeli nehézségek miatt nem érvényesíthető érdekekkel.¹⁴

⁹ BECK SALAMON: *Kötelemvalóság*. Budapest, Pesti Lloyd-Társulat Nyomdája, 1927, 19. Hasonlóan: *„Ahol nincs ellenkező érdek, ott nincs is mit mérlegelni”* (FÜRST 1934, 99).

¹⁰ A fizetési nehézségbe, csődhelyzetbe, felszámolás alá került adós egyenrangú kötelezettjeinek erősebb érdeke fűződhet a részteljesítés elfogadásához és a követelés gyors lezárásához, mint eredményben, ráfordításban és időben bizonytalan kimenetelű eljárásra bízni a teljes követelést.

¹¹ Ilyen például a jogkörét túllépő gondnok nyilatkozatával kötelezett gondnokolt érdeke a nyilatkozat érvényességében bízó harmadik személy érdekének alárendelve [Ptk. 2:34. § (5) bekezdés].

¹² Példa erre a kielégítési sorrend a felszámolás alatt álló cég vagyonát illetően az 1991. évi XLIX. törvény (Cstv.) 57. §-ában meghatározottak szerint.

¹³ Részleges érdekérvényesítési korlát időmúlás okán a követelés elévülése, amely nem teszi lehetővé a követelés bírsági eljárásban való érvényesítését a Ptk. 6:23. § (1) bekezdése szerint.

¹⁴ Jogi érdeknehezülésre példa az elévülést megszakító felszólítás a rPtk. 237. § (1) bekezdés első mondatában, szemben a Ptk. 6:25. § (1) bekezdésével, vagy a kötelezett halála esetén a hagyaték átadásával a kötelezettség örökösének megállapítása a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény rendelkezései szerint, ami egyúttal ténybeli nehézséget is jelent. Ténybeli akadálya az érdekérvényesítésnek a teljesítés lehetetlenné válása (Ptk. 6:179. §).

2.2. Az érdekek lényegi eleme: a szükséglet

A szükségletek kielégítése hozza létre az érdekeket, melyek folytonos mozgásban és ütközésben vannak. Ez reakcióként kiváltja az igényt az érdekek egyeztetésére, az érdek harmonizációjára, egyáltalán az egyensúlyra való törekvésre.¹⁵

EÖRSI GYULA cizelláltan fogalmaz az anyagi érdekelttség elvének bevezetésével. A szükségletkielégítést a népgazdaság és a társadalmi érdekek szolgáltatásával összhangban értelmezi. A társadalmi és egyéni érdeket összeegyeztetni rendeli, ehhez szabályokat állít fel. Felfogásában az egyéni érdek a társadalmi érdekbe nem ütközhet, a felek konfliktusában a társadalmi érdekek egybeeső egyéni érdek válik győztessé.¹⁶ Eörsi kimutatja az érdekképviselő csendes jog-egységesítő tevékenységét¹⁷. Szerinte a társadalomban az érdekösszeütközések mindennaposak, a jogfejlesztés monopóliumát élvező rétegeknek a társadalmi helyzetben gyökerező érdekei a jogfejlesztés motorjai.¹⁸ A szükséglet önmagában is folyamatosan alakul.¹⁹

A szükség mellett a motiváció is egy fontos jellemzője az érdeknek, amely az emberi viselkedést összefüggésekbe ágyazva befolyásolja.²⁰

2.3. Érték és érdek

Az érdekfogalomban meghatározó szerep jut az érték és érdek kapcsolatának. SZMODIS JENŐ szerint az érték és az érdek váltakozva adja meg egy és ugyanazon jelenség tartalmát. Az emberi közösségi viselkedés fejlődését az eszmetörténet kezdetétől követve, a transzcendens, kollektív és hierarchikusan felépített rendszerben kikristályosodott érték fokozatosan átalakult egyéni, világi és mellérendelt érdekké, amely az egész társadalom mozgatórugójává vált. Ennek szolgálata pedig a jog feladata. Az érdek, ha relativizálódik, vagy az abszolút elfogadottság irányába mozdul, akár ismét felsőbbrendű minősítést kap, tulajdonképpen

¹⁵ PRUGBERGER TAMÁS: *Érdek és érdekegyeztetés a jogban*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002, 14–15.

¹⁶ EÖRSI GYULA: *Összehasonlító polgári jog*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 75.

¹⁷ EÖRSI 1975, 352–353.

¹⁸ Ibid. 392–393.

¹⁹ Az 1959. évi IV. törvény (rPtk.) 1. § (1) bekezdése 1990. június 8-ig hatályos tartalmával a társadalom anyagi és kulturális szükségleteinek tervszerű kielégítését jelölte meg a törvény egyik alapcéljául.

²⁰ ZELLER GYULA: Létezik-e a Smith probléma, avagy mennyire egységesek Adam Smith nézetei? *Közgazdasági- és Regionális Tudományok Intézete, Közgazdaságtudományi Kar Műhelytanulmányok*. Pécsi Tudományegyetem, 2009 (3), 25.

értékként fogható fel.²¹ Az az érdek, ami széles körben felismerésre és elfogadásra talál, majd közhatalmi védelmet kap, értékként vesz részt a közösség életében. Egészen addig, amíg egy azzal szemben álló érdek felbukkan, amely a védett értéket lerontja vagy módosítja. A folyamat az aktuális emberi megítéléstől függ. A határvonalak az érték és érdek között nem mindig felismerhetők és egyértelműek, a bizonytalan helyzetnek vesztesei is vannak a közösség tagjai között.

Az érték és érdek átváltozásainak megértését nehezíti a két jelenség mibenléte. Az érték egy tulajdonság, ami statikus, az érdek pedig egy jelenség, ami egy adott helyzetre kedvező vagy kedvezőtlen befolyást gyakorol, dinamikus. A két leírás tartalmaz átfedéseket. Mindkettő a közösség egészére, emellett adott esetben egyénekre is hatással bír, de mindkettő a központi hatalom részéről biztosítandó védelmet igényel.

2.4. Az érdekek viselkedése

Az érdekek folyamatosan mozgásban vannak és alakulnak. Ezekkel a változásokkal a külső és belső tényezőkhoz igazodnak. Ilyen belső, az érdekeltek viszonyából eredő tényezők a tárgyuk, terjedelmük, tartamuk, céljuk, az érdekeltek magatartása. Alakulásuk éppúgy jelenti a változást a tartalomban, az intenzitásban, mint az ütközést, a kiegyenlítődést és egyensúly kialakítását. A külső érdekalakító tényezők az emberi képzelőerőt felülmúló változatosságban fejtik ki hatásukat, ezekkel – szemben a belső tényezőkkel – nagyrészt előre számolni nem lehet.

Az egymással szembekerülő érdekek szükségesen egyensúlyba kerülnek, azonban az egyensúly és arányosság sem nem matematikai, sem nem erkölcsi ítélet. A helyzetbeli megítélés alapján meghatározott eredményt jelenti, így relatív tartalommal működik. Működésével az indokolatlan előnyszerzést is visszaszorítja, az ügyleti biztonság, a forgalombiztonság, egyáltalán a biztonság igényével. Az aránytalanság eseteinek forrása igen sokféle, lehet jogszerűtlen magatartás is, vagy akár képzetébresztő magatartás, illetve, az ezekből származó vagy remélt előny.²²

Ha az egyensúly az érdekek között megbomlik, a feladat ennek a helyreállítása.²³ Ennek megoldására kínálkozik – a beazonosítást követően – az érdekmérlegelés

²¹ SZMODIS JENŐ: Az érdek és a jog néhány összefüggéséről. *ELTE Jogelméleti Szemle*, 2005 (4).

²² KELEMEN LÁSZLÓ: *A szerződésen alapuló kötelem*. Szeged, M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem Barátságának Egyesülete, 1941, 41–46.

²³ FÜRST 1934, 68–74. Fürst László kifejti, ha az egyensúly az érdekek között megbomlik, az érdekek harca következik, a labilis helyzetben színre lép a spekuláció, gazdasági vagy jogi, szövegezési köpönyeget öltve.

vagy újramérlegelés, az érdekeintegráció, illetve ezekkel egy új egyensúlyi helyzet kialakítása.²⁴

Az érdekek felmerülnek és elenyésznek. Az érdekmúlás, amelyet tényleges és vélelmezett csoportosításban is kezel a jog,²⁵ akkor kap jelentőséget, ha igazolható kapcsolat van közte és a szembenálló érdekelt magatartása, vagy a hatáskörébe tartozó más körülmények között.²⁶ De az érdekmúlás természete adott esetben lehet olyan, vagy épp nincs érdekmúlás, hogy a kötelelem fenn kell maradjon, mert alkalmas lehet a szerződési érdek betöltésére, éppen megváltozott tartalommal. Az érdekmúlás – jogosulton kívüli – okai a lehetetlenülés, ezzel tartalmi átfedésben a késedelem és a hibás teljesítés, valamint az ellenérdekű fél számára a teljesítésnél kedvezőbb szerződésszegés.²⁷

Az érdekek alakulását jól szemlélteti az egyszeri teljesítést rendelő szerződések és a huzamos időre szóló szerződések között mutatkozó különbség. Az előbbieknél a *pacta sunt servanda* elve a beállott értékeltolódás dacára szigorúbban érvényesül és a felet bennemarasztja a kötelezettségben, míg az utóbbiaknál szinte a helyzetbe belekódolt érdekeltolódások teret engednek a *clausula rebus sic stantibus* elv alkalmazásának.²⁸ Az elv részeként dolgozta ki a hazai bírói gyakorlat az érdekbeli lehetetlenülés fogalmát és részleteit, ezzel elismerve a szerződéskötéskor előre nem látható olyan utóbb bekövetkező változások jelentőségét, amelyek között az eredeti feltételekkel történő teljesítés az egyik fél számára aránytalanul megnehezül. Ennek előzményét MISKOLCZI BODNÁR PÉTER a grosschmidi utat követő SZLADITS KÁROLY gondolataiban mutatja ki, amennyiben az érdekbeli lehetetlenülés esetén a kötelelem túlnehezülése miatt a méltányosságba ütköző volna a teljesítés, azaz a kötelelem betöltése iránti elvárás. Kezelését, pedig, a szerződés megállapodással vagy bírói úton történő módosításában.²⁹

²⁴ NIZSALOVSZKY 1933a, 6.

²⁵ Lásd a 6:140. § (1) bekezdést, vagy 6:159. § (2) bekezdés *b*) pont utolsó fordulatát, illetve a 6:332. § (3) bekezdésében, vagy a 6:454. § (2) bekezdésében írt esettel.

²⁶ Ptk. 6:140. § (1) bekezdés. LESZKOVEN LÁSZLÓ: *Szerződésszegés a polgári jogban*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2018, 110–113.

²⁷ SZALAI ÁKOS: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2013,

²⁸ BECK 1933, 52. Lásd még másként: ZELLER 2009, 33. Ahogy Beck Salamon fogalmaz, „*a közérdeknek nincs gazdája*” (BECK 1933, 42.). KELEMEN 1941, 57.

²⁹ Miskolczi Bodnár Péter az érdekbeli lehetetlenülés elméleti és gyakorlati alakulásának hazai és nemzetközi folyamatát a terminológiára is kiterjedően mutatja be. MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: *Pacta sunt servanda – clausula rebus sic stantibus. A szerződéskötéskori körülmények változására reagáló jogintézmények. Miskolci Jogi Szemle*, 2024 (11), 56–69. és MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: *A szerződések bírói módosítása rendkívüli helyzetben, Clausula rebus sic stantibus*. In: MISKOLCZI BODNÁR PÉTER (szerk.): *10 éves a Polgári Törvénykönyv*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium, 2024, 153–170.

Nem tud minden érdek érvényesülni és ez az érdekegyensúly elmaradását, vagy újraértelmezését eredményezi. Az ilyen helyzetek kezelése a jog adóssága, amit Beck Salamon a következő példákkal szemléltet, a hatályos jogszabályhelyekre konvertáltan. A bizományos megbízójának érdeke, amikor az árunak a bizományoshoz került ellenértékéből a bizományos hitelezői már megelőzően kielégítést kerestek. A megbízó megpróbálhat a Ptk. 6:282. § (3) bekezdésének³⁰ érvényt szerezni, érdekeit érvényesíteni csak a polgári perrendtartás és annak különös szabályaiként a 141. pontban foglalt igényperben van lehetősége, igen korlátozottan. Ugyanígy viselkedik a perköltségként megítélt ügyvédi munkadíj összege a jogosult kívülálló, harmadik személy hitelezőivel szemben. A túlkövetelés jelzővel illeti Beck Salamon a jelzálogjoggal terhelt ingatlan tűzkáránál a biztosítási összeg kifizetésének követelését a biztosító részéről.³¹ Ide sorolható szintén a szállítmányozó hűvös kívülmaradása az általa választott fuvarozóval szemben a megbízó biztosítatlan érdekhelyzetében, amikor a fuvarozó érdekkörébe eső károk rendezésére kell sort keríteni.³²

Az érdekeltekkel szemben elvárások egyre magasabbakká válhatnak a megvalósulás elősegítését, az egyensúly megtartását, a felmerülő akadályok leküzdését illetően. Sőt, a másokra való figyelmesség, ilyenformán a mértékletesség érdekek érvényesítése során, az önkorlátozás is az elvárások között van. Ezek az elvárások a kötelezettség szintjét nem érik el, de a viszonyrendszer megítélését és a következményeket befolyásolják. Az elvárások a jogban a felelősség kérdését bontják ki, elsősorban az érdekekkel való helyes bánásmódért, gazdálkodásért való felelősségére. Ilyen a függő feltétel szabálya, amely tartózkodásra kötelezi a feleket mindentől, ami a másik fél jogaként megfogalmazott érdekének csorbítására, meghiúsítására alkalmas.³³

3. ÉRDEKCSOPORTOSÍTÁSOK

Az alábbiakban a legkézenfekvőbb szempontok szerinti csoportosításokkal igyekszünk közelebbjutni az érdekek mibenlétéhez és működésükhöz.

³⁰ A Kereskedelmi törvény (1875. évi XXXVII. tc. – Kt) 375. § is ekként rendelkezett.

³¹ BECK SALAMON: *Rendeltetési javak*. Budapest, Franklin Társulat, 1917, 17.

³² Ptk. 6:307. § (4) bekezdés és a nemzetközi gyakorlathoz igazodóan a Magyar Szállítványozók Szövetsége Egyesület által kiadott Magyar Általános Szállítványozási Feltételek 12. § 3. bekezdése.

³³ Ptk. 6:117. § (1) bekezdés.

3.1. Alanyok szerint – kétféleképp

3.1.1. Az érdek az egyén, a társadalom vagy közösség és a központi hatalom hármasának viszonyában.

Az egyéni érdek a társas érdekekkel való szembenállásaként fogalmazódik meg. Ezen belül feszülnek egymásnak az érdekek az egyének között, az egyén és társadalom/közösség között, az egyén és központi hatalom között, a közösség és a központi hatalom között. Azzal együtt, hogy az emberek szükségszerű egymásrautaltsága az egyik társadalomszervező elv.³⁴

Az egyén személye jól beazonosítható, hiszen az érdekével, igényével saját maga lép fel. Ezt a képet árnyalja a csoportos magánérdek, mint lakóközösség tagjai a házirendet és közműszolgáltatások elszámolását illetően³⁵, társasház és tulajdonostársak jogviszonyai a közös épületrészek értékesítése esetén vagy kisebbségi részvényesek, hitelezők érdekei a többségi részvényessel szemben.

„A jogrend alapvető tétele, hogy mindenki kénytelen a többiek javára engedményeket tőnni.”³⁶ Ezek az engedmények az egyéni érdeket háttérbe szorítják a köz érdekével szemben. Ugyanakkor az egyénnel szemben álló közösség jellemzőit és kereteit alkalomról alkalomra kell meghatározni az egyes ügyleteknél.³⁷ A szembenállás nem marad az ügylet keretei között, hanem alapelvi mélységig a jóhiszeműség és tisztesség alapján azokat az egyéneket is kötelezi, akik egyébként nincsenek jogviszonyban.³⁸

Az egyén és a közösség kettősébe becsatlakozik mindkettőjük érdekében a központi hatalom, ám kialakítja saját érdekeit is, mindkettővel szembenállva. A központi hatalom iránymutató és végrehajtói feladata az érdekek egyensúlyának megteremtése, melyet eszközrendszerével, köztük a jog útján teljesít.

Az egyéni érdekek egybeeshetnek a közösségi érdekekkel, így felerősítik egymást további magánérdekekkel vagy a közhatalmi érdekekkel szemben. Ilyen folyamat eredményez típusszerződéseket, modellszerződéseket. Ezek megalkotása és karbantartása egy civil szakmai szervezet feladata, amely nem egy esetben

³⁴ BECK 1927, 19. Hasonlóképpen ír Nizsalovszky Endre is, aki szerint az egyén szabadsága a magánviszonyait, azok keletkezését, módosulását, megszűnését rendezni. Ez a privátautonómia, ami jogrendbe helyezve értelmezhető, tehát a közjogi elem is jelen van. NIZSALOVSKY ENDRE: *Fogyatékos jogügyletek*. Kecskemét, Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt., 1933, 4 (a továbbiakban: NIZSALOVSKY 1933b).

³⁵ Beck Salamon példája alapján, BECK SALAMON: *Többszemélyes magánjogi helyzet*. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt, 1935, 12.

³⁶ BECK 1933, 52. Lásd még másként: ZELLER 2009, 33.

³⁷ Ahogy Beck Salamon fogalmaz, „a közérdeknek nincs gazdája” (Beck 1933, 42.).

³⁸ KELEMEN 1941, 57.

vitarendezési fórumot is működtet.³⁹ Ahol magánérdek és közhatalommal is elismert közösségi érdek találkozik, ott típusszerződésekbe tömörítik az egyéni érdekeket.

3.1.2. Többszemélyes kötelmi helyzetek

Az érdekek az alanyaik szerint másként is, a résztvevők száma szerint csoportosíthatók. Így jutunk el a két- vagy a többszemélyes helyzetekhez. Az utóbbiakban a fél és ellenérdekű fél kettősen túlmutatóan szerepelnek beazonosított vagy be nem azonosítható harmadik felek a maguk saját, jog által kezelendő érdekeivel. A harmadik fél, ismeretlen sokaság, még nem ismert érdekelt tartoznak ide. Közös vonásuk, hogy a jogi helyzethez igazodnak, a kötelmet teljesíteni és teljesítve látni akarják, képviselik érdekeiket, amelyek ismertté kell válnanak a kívülvilág előtt.

Harmadik személynek a teljesítéshez fűződő érdekét ismeri el a teljesítésátvállalásban a Ptk. 6:205. §-a. Beck Salamon – hatályos jogra konvertált – példáira alapozva ilyen harmadik személyek érdekei jelennek meg a kezes javára a behajtási gondosságban⁴⁰, egy adós több hitelezője javára a felszámolási eljárásban a kielégítési sorrendet és vagyonfelosztási szabályokat figyelmen kívül hagyó, fedezetelvonó jellegű ügylettel⁴¹ szembeni védelemben⁴², a gyűjtőfuvarnál a biztosító vagy más megbízók javára szóló rendelkezésekben.⁴³ Ide lehet még sorolni a versenytársak versenyfelügyeleti szempontú védelmét. A harmadik személy érdekeltek az eredeti ügylet feleivel jogi közösségbe kerülnek, annak ellenére, hogy egyébként egymástól függetlenek.⁴⁴ Ha a kockázatkezelés kérdésként felmerül, köztük a kockázatviselés megosztása aszerint alakul, hogy melyiküknek van a többiekhez képest erősebb befolyása a veszélyes helyzet felismerésére és következményeinek elhárítására.⁴⁵

³⁹ Magyar Általános Szállítványozási Feltételek – lásd 30. lábjegyzet. Lásd még The Grain and Feed Trade Association (GAFTA) standardjait és egyéb információit, www.gafta.com.

⁴⁰ BECK 1935, 7. Lásd még az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat Magyarország Magánjogi Törvénykönyve (Mtj.) 1212. §, Ptk. 6:426. §, BH2022.1.13.

⁴¹ Beck Salamon szóhasználatában a „szuperkvóta” (BECK 1935, 7.).

⁴² Az 1991. évi XLIX. törvény (Cstv.) 13. § (3) e) és a 40. §-ban biztosított megtámadási kereset.

⁴³ Ptk. 6:307. § (1) bekezdés a) pont.

⁴⁴ Beck Salamon példája a szénstrájk miatt a rendelésállományt más bányához, annak korábbi vevőit rovására áttérő ügyletről. BECK 1935, 17–18, hivatkozással a Mtj. 1137. §-ra.

⁴⁵ Túry Sándor Kornél hivatkozásában, TÚRY 1938, 7.

3.2. Érdekek az ellenérdekűekkel szemben:

Az ellenérdekűekhez fűződő viszonya szerint az érdek lehet elismert, az ellenfél számára érdektelen, vagy pedig elutasított.

3.3. Érdekek megkülönböztetése szubjektivitás és ezen belül megjelenés szerint

A beazonosításhoz és megfelelő kezeléshez az objektív, tárgyilagos és mindenki számára megjelenő érdekeken kívül vizsgálni kell a szubjektív gondolatvilágban mozgó, éppen ezért kevésbé, vagy egyáltalán nem kifejezett érdekeket. Ezek lehetnek felismerhetők és beazonosíthatók, de lehetnek látensek, akár eshetőlegesen felismerhetők. A látencia alárendeltségben marad egészen az érvényesítésig, előreláthatósága nincs. A kérdés jelentősége a teljesítési akadályok előrelátásában is jelentkezik. Az érdekérvényesítési képesség gyengeségei miatt utóbb elnehezülő kötelezettségek megelőző felismerése és kezelése lényeges segítséget jelenthet.

A szubjektivitással erősen összekapaszkodva jelenik meg az a magatartásforma, amely a másik félben, harmadik személyekben, közösség tagjaiban képzetébresztő hatással bír anélkül, hogy az azt tanúsítónak a kötelezettségvállalásra kifejezett szándéka volna. Ezekért a tényekért, akarat- vagy tudatközlésekért helytállni tartozik akkor is, ha azok egyébként önmagukban jogilag nem jelentősek, közömbösek, mert értelmet nyernek mások tudatában,⁴⁶ következménnyel járnak, így a más harmadik személyeknek ezen tények fennmaradásához rendkívül erős érdeke fűződik.⁴⁷ Az utaló magatartások témakörében a megoldás nem az egyénből, hanem a közösségből indul ki, de figyelembe veszi az egyént is.⁴⁸ Jogtechnikai megoldásaként mutatkozik a relatív hatálytalanság a fedezetelvonó szerződésnél.⁴⁹ Az utaló magatartásokhoz kapcsolódó érdekvédelem alkalmazásának feltétele, hogy más és erősebb védelmet élvező érdeket ne sértsen, mint például a jogsértő egyes privilegizált hitelezőinek az érdeke.

⁴⁶ FÜRST 1929, 94, 114.

⁴⁷ TÚRY 1938, 1.

⁴⁸ A cselekvő fél feltételezéseinek a támogatása megjelenik Grosschmid Béninél is, GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. 1. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1932, 322–323. A fogalmat Túry Sándor Kornél is tárgyalja, amit a Mtj. 1008. §-ával szemléltet, TÚRY 1938, 9.

⁴⁹ Lásd Ptk. 6:120. §.

3.4. Az érdekek tárgya és fejlődése szerinti csoportok

A történelemben felvonuló fejlődés és a vele járó ütközések új és új érdekeket termeltek ki, ezek maguk is változtak, differenciálódtak, átalakultak, megszűnve átadták helyüket újabbaknak. Ez a folyamat töretlenül tart ma is. Ötletadó felsorolásban a gazdasági, szociális, munkavállalói, fogyasztói, felhasználói érdekek említhetők, melyek a magánjogon belül kezdték pályafutásukat és ma már mindegyikkel külön jogág foglalkozik. Korábban a gazdasági fejlődés kiprovoálta érdekekre esett nagyobb figyelem a jogi gondolkodásban, talán, mert ezt tudták jobban mérni.⁵⁰ Utóbb a gazdasági érdekek differenciált fejlődését lehetett azonosítani.⁵¹

3.5. Érdekek, ahogyan a jog értékeli

Az érdekeket a jog a társas együttélés biztonsága körében értékeli, rangsorolja, rendezi. A jogi értékelés eredménye az elismerés – a közömbösség – az elutasítás útvonalán halad, valamelyik irányban. Az elismerés keretén belül a védett, az elismert és a beleértett kategóriák mutatkoznak, az elismerés erejének csökkenő sorrendjében. Azaz, ott, ahol a jogvédelem különleges, minősített érdekről beszél, azzal az elismert érdekek közül az egyszerű érdeket állítja szembe egy magasabb rangú érdekekkel. Ilyen minősítések a különös méltánylást érdemlő, lényeges jogi érdek, mint amelyet a kártérítési jog beazonosít a teljes kártérítés kötelezettségével szemben.⁵² A jogi értékelés az elutasítás körében is fokozatos választ rendszert mutat fel: tiltott, érvénytelen, rendeltetés ellenesen gyakorolt jog útján megjelenő érdeket látunk.⁵³

Az érdekek értékelését a jogot alkotó hatalom végzi el.⁵⁴ Kötelessége ezt megtenni, az egyén és a közösség felé fennálló feladata teljesítéseként és annak keretei között, természetéből adódó minden szubjektivitással együtt. Nem a központi hatalmi keretek közé tartozik a közösség tagjai, az egyének közt elvégezhető

⁵⁰ MENYHÁRD ATTILA: Jog és piacgazdaság. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001 (6), 28–29. A szerző ROBIN PAUL MALLOY: *Law and Market Economy – Reinterpreting the Values of Law and Economics*. Cambridge University Press, 2000 könyvét ismerteti. CSERNE PÉTER: Gazdaság és jog. Internetes Jogtudományi Enciklopédia, lezárás dátuma: 2021. 08. 19., <http://ijoten.hu/szocikk/gazdasag-es-jog>.

⁵¹ RAJCSY ISTVÁN: Viselkedési közgazdaságtan. Infojegyzet, Országgyűlés Hivatala, 2020. február 17., az érdekekkel kapcsolatos felelősség gondolatáról.

⁵² Ptk. 6:522. § (4) bekezdés.

⁵³ EÖRSI 1975, 75.

⁵⁴ Lásd 3.1.1. pont.

érdekegyeztetés, de azokhoz kapcsolódik. A szűkebb és tágabb közösségek által alakított csatornákon keresztül érkező igényeket a központi hatalom a saját szervezeti keretei között érzékeli, azonosítja, a stratégiájához és a környezethez igazítva kezeli. Differenciáltan képes a besorolást elvégezni és így biztosítani a leghatékonyabban az érdekek egyensúlyát. Kényszerűen fel kell vállalja az érdekütközések következményeinek veszélyét és fel kell vállalja annak a következményét, hogy maradnak védelemre méltó, de mégis biztosítatlan érdekek. Az egyén szerepe a társas együttélésben az érdekeivel való tudatos gazdálkodás, a közösség, pedig, az egyéni érdekek összefogása, részvétel a kiegyenlítésükben. Ez a feladatmegosztás nem vegytiszta, a közhatalmi, az egyéni és a közösségi tevékenység közti határok nem lehetnek élesek a valóságban. Ennek példája az Alkotmánybíróság határozataival együtt közzétett különvélemények és párhuzamos indokolások.⁵⁵

„Nincsenek elvileg védelemre méltó és elvileg védelemre nem méltó érdekek” vélekedik Fürst, majd később így világít rá az összefüggésekre: a „sértésre váró” érdek az alanyi jog, a „kielégítésre váró” érdek az igény.⁵⁶ Figyelmeztet, hogy az érdekkielégítés és érdeksértés fogalmai nem határolhatók el egymástól mereven.⁵⁷ LESZKOVEN LÁSZLÓ MESZLÉNYI ARTÚRT idézve megerősíti, hogy a polgári jog a szerződést megszegő adóst ugyan „nem becézi”, nem támogatja, de azért az ő érdekeit sem hagyja figyelmen kívül.⁵⁸ Ezeket az érdekeket esetről esetre, kapcsolatrendszerben és az összes körülmény figyelembevételével kell értékelni. Csoportossá, tömegessé váló érdekek típuskezelést dolgoznak ki eszközt, módszert, eljárásrendet illetően. Az értékelési rendszerrel szembeni elvárás a rugalmasság, éppen a statikus jogszabályi merevség oldására. De nem elvárás a tökéletesség: minden arra érdemes érdek nem kaphat védelmet.

Az értékelés célja és eredménye az érdekek indokolt rangsorának felállítása és az érdekegyensúly biztosítása, értékelő érdekkiegyenlítéssel. Ezt a felek vagy maguk megállapodással, illetve alkalmazkodással, vagy az érdekeket egybevető bírói út igénybevételével érik el.⁵⁹ Az érdekekről sokszor csak utólag derül ki, hogy a jogszerű – jogszerűtlen skálán hol helyezkednek el, amit az utólagos értékelés kezelni tud.

A tanulmányban szereplő hivatkozások alapján álljon itt egy tiszteletadás korábbi magánjogunk művelőinek. A XIX–XX. század fordulóján, egészen

⁵⁵ 2011. évi CLI. törvény 66. § (1), Alkotmánybíróság ügyrendje, 59. § és 61. § (4) bekezdés.

⁵⁶ FÜRST 1934, 38. és 225. Egyezően Beck Salamonnal, lásd 7. lábjegyzet.

⁵⁷ FÜRST 1929, 8.

⁵⁸ LESZKOVEN 2018, 112.

⁵⁹ A bírói út válasza a kirívó értékaránytalanságra [rPtk. 201. § (2), Ptk. 6:98. §, PK267. sz. állásfoglalás].

a II. világháború végéig tartó időszakban az identitását kereső magánjogunk kiérlelt a hatályos polgári jogunkban is felhasznált gondolatokat, mint például az érdekeszmét. A korabeli szerzőkben közös az összefüggésekben való gondolkodás, a gazdasági érdekek dominanciája, az érdekek és más jogi relevanciával bíró jelenségek mozgásukban való szemlélése, Grosschmid Béni tanítása szerint a törvény halkabb önszavának meghallása.⁶⁰ Példálózó felsorolásban álljon itt Beck Salamon neve, aki az érdekek fejlődését összekapcsolta a jogfejlődéssel, kimutatta azok közösségi jellegét, felhívta a figyelmet a védtelen érdekekre. Fürst László – akit Szladits Károly az értékelő és a fogalomalkotó jogászat összeegyeztetésének művelőjeként jellemzett – a jog feladatát és rendszerezett elvégzését, módszertanát dolgozta ki, az utaló magatartáshoz tapadó érdekeket monográfiában dolgozta fel. Nizsalovszky Endre a társas együttélésbe helyezte az érdekeket, az érdekkutató jogtudomány híve volt. TURY SÁNDOR KORNÉL a finom mozgásokat írta le, az érdekhelyzetet, érdekek összességben való szemlélésének igényét. KELEMEN LÁSZLÓ az érdekek jogi megítéléséhez szervezőelveket, alapvető közös gondolatokat állított fel, kidolgozta a gondossági kötelelem, a védőkötelezettségek témaköreit. Ezek a gondolatok szolgáljanak átvezetésként az érdek és a jog kapcsolatrendszerének vizsgálatához.

4. AZ ÉRDEK ÉS A JOG: A JOG FELADATAI AZ ÉRDEKEKKEL KAPCSOLATOSAN

4.1. Alapvető feladatok

A jogszabályoknak az érdekekhez kell simulniuk.⁶¹ Nem elvárás minden érdek megvédése, mint ahogy zárt rendszerbe való foglalásuk sem, vagy, hogy a jog kifejezett elismeréséhez kötődjék védelmük.

A jognak két alapvető feladata van az érdekekkel kapcsolatosan. Az egyik feladat védeni a megszerzett értékeinket, a másik feladat biztosítani, elősegíteni a gazdasági változásokat, amik érdekkielégítéssel, érdekszerzéssel járnak.⁶² Ezeket a feladatokat célhoz kötötten, az érdekeknek az ügylethez fűződő kapcsolatát figyelembe véve látja el, gazdag eszköztárral.⁶³ Idetartozó eszköz például a relatív hatálytalanság. Kelemen László idesorol és részletesen feltár további

⁶⁰ GROSSCHMID 1933, 865.

⁶¹ BECK 1933, 1.

⁶² Biztonsággal oszthatja a mai kor jogásza is Fürst Lászlónak ezt a véleményét, aki bemutatja az érdekek viselkedését, integrációjukat, egyik a másikának adott impulzusokat. FÜRST 1934, különösen a 131–133, 461.

⁶³ LESZKOVEN 2018, 24.

jelenségeket, melyeknek gátló hatása van a kötelem létrejöttére, úgymint az általános értékítéletek és tilalmak, a közösségi elvárásoknak való megfelelési kényszer az egyén részéről, a kötelmi egyensúly.⁶⁴

4.2. Az érdekek értékelése: szempontok, eredmény, módszer

A jog feladata az érdekek értékelési szempontjainak kidolgozása is. A szempontokat az egyéni érdekek és közösségi érdekek egyensúlyát célozva a közhatalmi, jogpolitikai döntésnek megfelelően alakítja.⁶⁵ Ehhez az érdekeket a saját működési rendszerükben, viszonyaik között nézi.

A kidolgozott szempontok szerint elvégzett értékelés a következő lépés. Az értékelés nem a becsületesség jutalma.⁶⁶ Nem minőségi alapon, hanem összetett szempontrendszer szerint, viszonyítással, arányosítással történik. Eredménye például a dologi jogban a jóhiszemű jogszerző előnyben részesítése a passzív, közösségi kötelezettségeit elhanyagoló tulajdonossal szemben. Ez az előny a gazdasági élet számára zavaró, de az előnyben részesített érdek fontosabb a közösség szempontjából is az esetleges hitelezői érdeknél.

A védelemre érdemesség körében az érdek és a jog kapcsolatának egy szempontját tárja fel Beck Salamon. Az érdek joggá átolvadási folyamatában⁶⁷ az értékeléssel előnyben részesített érdek értékké válik, de csak a szemben álló érdekekhez fűződő viszonyában. A háttérbe szoruló érdek létező marad és más ellenkező érdekek lehetősége sincs kizárva. A védelemre érdemesség így mindig konkrét érdek-összeütközés értékelésének a kifejezése.⁶⁸

Hogyan viszonyul a jog az érdekek megváltozásához? Természetesen a szempontok szükség szerinti átdolgozásával igazodik, így biztosítja a rugalmasságot. Ezzel az utólagos követéssel a jövőt is alakítja, befolyásolja. Látványos érdekértékelés az a folyamat, amelynek során az egyéni érdekek tömegessé válnak, ezzel érdekcsoportok alakulnak ki és az egyéni érdekek közvetetté válva az érintett érdekcsoporthoz való tartozásra módosulnak. Példák erre a munkaező jogtalan

⁶⁴ KELEMEN 1941, 21–47.

⁶⁵ Beck Salamon hivatkozik a Mtj. indoklására, amely szerint a lakás tulajdonosváltása a bérleti jogviszonyt nem érinti, mert „*Erős vagyonos és intelligens bérlelőosztály csak úgy fog fejlődhetni*” (BECK 1927, 34.). Mai jogpolitikai példa a termőföld örökösök kényszerkötelme az osztatlan közös tulajdon felszámolásának érdekében a 2020. évi LXXI. törvény 18/A. §-a alapján. Lásd pl. ÁDÁM Boóc: Implications to Some Key Issues of the Law of Succession in Hungary. *Jahrbuch für Ostrecht*, 2022 (63), 227–239.

⁶⁶ BECK 1927, 26.

⁶⁷ BECK 1933, 6.

⁶⁸ FÜRST 1934, 36.

kihasználása elleni közjogi fellépés,⁶⁹ a részvénytársasági jogban a részvényesek totális védelme, amely átalakult és kisebbségvédelemmel, valamint vállalati érdekekkel egészült ki.⁷⁰

Az érdekbesorolásra, értékelés folyamatára példa a kisvállalkozások fogyasztói minősítésének alakulása az 1994 utáni magyar jogban, amely külső értékelő tényezőtől, az EU jogalkotástól is függött. A vállalkozók közti szakmai tevékenység megléte vagy hiánya szerinti ügyleti megkülönböztetést Nizsalovszky már tárgyalta az érdekkutatás kapcsán. A fogyasztóvédelem az uniós csatlakozásra tekintettel az 1997. évi CXLI. törvénnyel került be a Ptk.-ba. Az előkészítés során felmerült a mikrovállalkozások, egyéni vállalkozások érdekeinek vizsgálata. Ennek eredményeként a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CXLI. törvénnyel (Fgytv.) együtt a Ptk. új szabályozása fogyasztóként vett számba minden olyan személyt, így a kisvállalkozásokat is, amelyek gazdasági vagy szakmai tevékenységi körükön kívül eső célból kötöttek fogyasztói szerződést (rPtk 685. § d) pont). A fő szempont a laikus elem megléte volt. Azonban a nem természetes személyeket, köztük a kisvállalkozásokat a minősített védelemből a 2008. évi XLII. törvény kizárta (Fgytv. 2. § a) pont módosítása 2008. szeptember 1-jei hatállyal). Indoklásul azt az elvárást fogalmazta meg, hogy a nem természetes személyek maguk gondoskodjanak érdekeik védelméről, bár a hazai mikrovállalkozások kiszolgáltatottságát fogyasztóvédelmi kérdésekben a természetes személyekével azonosnak ítélte meg. A Ptk. szabálya nem módosult. Dogmatikai alapon nyugszik a Ptk.-nak a természetes személyekre korlátozódó fogyasztófogalma [Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 3. pont]. Viszont az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/302 rendelete preambuluma 16. pontja már ismét felveti a megkülönböztetés indokoltságát. A szabályozási helyzet nem feltétlenül tekinthető rendezettnek.⁷¹

Módszerét illetően a jog az érdekeladatok ellátásához először megalkotja az értékelési képletet, mintegy javaslatot az érdekek helyes alkalmazására. Ezzel még nem ró kötelezettséget senkire. A képletalkotáshoz elemez és mérlegel, egybevet, vizsgál, értékel, rangsorol, érdekkiegyenlítést ajánl.⁷² Leegyszerűsítve, egy olyan skálán helyezi el az érdekeket, aminek az egyik végpontja az érdekkielégítés, a másik pedig az érdeksértés. A képletalkotás során akár a privátautonómiába is beavatkozik. Megteheti, ha így tartja szükségesnek, mert a felek rendelkezése hiányzik, vagy mert speciális védelmet kíván nyújtani. Ezután a jog nyugalmi állapotba kerül, látenciába lép. Nincs szükség rá az önkéntes teljesítés vagy alkalmazkodás okán, az érdekek egyensúlya biztonságban van. A látenciából a jog

⁶⁹ NIZSALOVSKY 1933b, 6.

⁷⁰ NIZSALOVSKY 1933a, 23–24.

⁷¹ NIZSALOVSKY 1933a, 3–4.

⁷² FÜRST 1934, 218–219.

akkor mozdul ki, amikor a nyugalmi állapot megváltozik, amikor a kötelem bajba kerül. Ilyenkor a jog működésbe lép: rangsorol, tilt, vagy kényszert alkalmaz a megalkotott képlet szerint. Az érintett érdekeltekkel szembeni elvárás a közreműködés és együttműködés: kötelességük maguknak is az értékelés elvégzése. Ahol joghézagot találnak, azt kipótolják közvetlenül vagy közvetve alapelvei szintű normákkal, mint a jogbiztonság és állandóság, vagy a jóhiszeműség és tisztesség zsinórmértéke, együttesen alkalmazva elméleti jogelvekkel, mint például az érdekkutatás.⁷³

4.3. Érdekek a tételes jogban

A hatályos polgári jogból vegyünk sorra külön is néhány példát az érdekek megfogalmazására, a magyar határt is átlépve, előzményeket is beleszöve.

Az önkéntes teljesítés, az egyéni magatartás körét válasszuk kiindulópontnak. A kötelekre, a szerződésekre vonatkozó alapelv az együttműködésről szól a 6:62. § (1) bekezdésében, amely a feleket kölcsönösen kötelezi. Ennek elődje, a rPtk 205. § (3) bekezdésének szövege még egymás jogos érdekeit is figyelembe venni rendelte. Az egész polgári jogot alátámasztó alapelvek között elsőként a mellérendeltség említhető (1:1. §), a rPtk kifejezetten a törvényes érdekeket is rendelte védeni [2. § (1) bekezdés]. A jóhiszeműség és tisztesség mércéje változatlanul az általános alapelvek között szerepel [1:3. § (1) bekezdés]. Ahol kifejezett, az adott esetre vonatkozó jogszabály nincs, ott igazodást ad a megoldáshoz. Az alapelvek jelentőségét az érdekérvényesítésben azok a helyzetek felerősítik, amikor a jog védelmet biztosít ugyan, de nem kifejezett részletszabályokban.

A jog értékelő tevékenységét alkalmasan mutatja be, egyúttal az érték és érdek találkozásának jó példáját adja az 1:5. §-ban megfogalmazott tilalom, annak mindkét bekezdése. Az (1) bekezdés a rendeltetésszerű joggyakorlást mint alap- elvet és értéket adja meg, ugyanakkor kinyilvánítja annak törvényi védelmét. A (2) bekezdés minősített érdekeket vonultat fel, amelyeket a rendeltetésszerű joggyakorlás mentén további védelemmel lát el.⁷⁴

A közösségi érdekekkel összetelálkozó magánérdek felerősödésére példa a dologi jogban a jóhiszemű szerzők érdekvédelme a passzív tulajdonosokkal szemben.⁷⁵

⁷³ NIZSALOVSZKY 1933a, 22–23. Nincs ez másként a felek szerződése, mint belső törvényük esetében sem, lásd bővebben a 4.3. pontnál.

⁷⁴ Ennek előzménye: Mtj. 1711. §: Aki jogával él, az ebből másra háruló kárért nem felelős, kivéve, ha nyilvánvalóan csak károsítás céljából teszi.

⁷⁵ Beck Salamon – hatályos jogra konvertált – példái alapján: 5:29. §, 5:68. §, 5:70. §, 5:44. §, 5:81. § (2) bekezdés. BECK 1927, 21–27.

A közösségi érdek itt a fizikai állapotra értett rendezettség, végső soron a gazdátlan javak körüli, zavart és kisértést okozó nehézségek elkerülése.

A kötelmi jogot működtető érdekek közti aránytartásra példa elsőként a feltűnő értékaránytalanság szabályrendszere, amely nem csak a megbomlott érdekegyensúly helyreállítását, de annak módszerét, az aránytalanság kiküszöbölésének a mértékét is megadja.⁷⁶ Folytathatjuk a sort a felek megállapodására utalt kötbérnek az arányosságot, mértékletességet, a túlzó követelés visszaszorítását biztosító mérséklésére vonatkozó szabályaival.⁷⁷ Ezek a szabályok az érdekütközés esetén alkalmazható érdekrendezésre is útmutatást adnak. A kölcsönösséget és a szerződésszegő érdekeinek a figyelembevételét mutatja be a szavatossági jogok feltételrendszere,⁷⁸ mellyel a szerződés mentésének, a teljesítésének a lehetősége az érintettek között hintázik. Hasonlóképpen az érdekkutatás példajaként lehet az előzetes szerződésszegés szabályaira tekinteni, amely a külföldre is kitékintő jogfejlődésünk egyik legújabb eredménye.⁷⁹ Az érdekkonfliktus, érdekelsőség, érdekhierarchia kifejezését látjuk kivételes szabályként a haszonkölcsön kölcsönbeadójának érdekvédelmében a kölcsönnevővel szemben [6:359. § (4) bekezdés d) pont].⁸⁰ Beck Salamon kifejezését használva, a kalandozó kötelmek kategóriájába sorolt, azaz nem a kötelmi jogban szabályozott kötelmek hoznak példát az érdekrangsornak, így a családjogban a házastársi tartással szemben álló gyermektartás (4:31. §).

Az Európai Unió jogán, nevezetesen az általános adatvédelmi rendeletnek (GDPR) az adatkezelés jogszerűségét relativizáló magánérdekek érdekmérlegelési tesztjén,⁸¹ valamint a vadonatúj mesterséges intelligencia jogszabályának

⁷⁶ Ptk. 6:98. § (1) bekezdés és 6:110. § (1) bekezdés a) pont.

⁷⁷ Ptk. 6:188–6:189. §. Érdemes látni a különbséget a hatályos jogunkhoz képest az Mtj. részletes szabályozásában, az érdekegyensúly biztosításában: Az 1060. § második mondata szerint: „A méltányos összeg meghatározásában a hitelezőnek nemcsak vagyoni érdekét, hanem a teljesítéshez fűződő minden egyéb jogosult érdekét is számba kell venni”.

⁷⁸ Ptk. 6:159. §–6:167. §.

⁷⁹ Az előzetes szerződésszegés nevesített formájában a XX. századi jogfejlődés eredménye. Magyarországon a gondos hitelező előzetesen biztosítékot kérjen az adósa teljesítésére, a szolgáltatását visszatartása (Mtj. 1130. §). A rPtk. hatálya alatt minőségi teljesítési hiba esetén elsőként a vállalkozás, mint kötelezettség jogosultja javára jelentek meg jogosultságok az előzetes szerződésszegésre való felkészüléshez a 44/1967. (XI. 5.) Kormányrendeletbe foglaltan. Innen a rPtk. az 1977-es novellával kebelezte be a szabályt [395. § (3) és (4) bekezdések], majd a norma a Ptk. kötelmi jogának általános részébe került (6:151. §). Az alább tárgyalandó Bécsi Vételi Egyezmény (1980) 71. és 72. cikke rendelkezik az előzetes szerződésszegésről.

⁸⁰ Egy pillantás a rPtk. előtti magánjogba: az Mtj. és a Kt. gondosan kidolgozott előzményeket nyújtott a hatályos jogunknak. Külön is említették az érdekleengedést (Mtj. 1084. §, Kt. 334. §), mint az érdekgazdálkodás eszközrendszerének kifinomult darabját.

⁸¹ Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) 6. cikk (1) bekezdés f) pont.

kockázattelépítő szabályain⁸² keresztül lépünk határt és érkezünk meg Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt egyezményéhez. Az Egyezmény, amely jelentős szerepet játszott polgári jogunk 1990-t követő megújításában, egy kölcsönösségen alapuló érdekrendszert tár elénk, az egyes felek teljesítéshez fűződő érdekeinek a körülményekhez igazodó alakulását. Az egyezmény a szerződés teljesítését tartja szem előtt, ezért a feleket aktív szerepvállalásra készíti. A felek pozíciója váltakozik a hitelező és adós pozíciója között.⁸³ Példaként szolgálhat az 58. cikk (3) bekezdése: *A vevő mindaddig nem köteles megfizetni a vételárat, amíg nincs lehetősége megvizsgálni az árut, kivéve, ha a feleknek a szállítási, illetve a fizetési eljárásra vonatkozó megállapodása kizárja a vevőnek ezt a lehetőséget.*

A felek szerződése a saját belső törvényük, amelynek egyik írott – íratlan alapelve a jóhiszeműség, a kötelezettségek keletkezésére, teljesítésére és megszűnésére nézve. Egyéb szerződéses rendelkezés hiányában az érdekekhez való viszonyulásra is ezt kell alkalmazniuk. A nemzetközi adásvétel témakörében a CISG 7. cikk (1) és (2) bekezdése adja meg ezt az alkalmazási irányt.⁸⁴ Ettől markánsabban jelenik meg az UNIDROIT nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelvei, az UPICC (2016). Ez az 1.7. cikkben alapelveként rögzített jóhiszeműség fogalmát alkalmazni rendeli a szerződéses feltétel pótlása során a 4.8. cikk (2) bekezdés c) pontban, a teljesítési nehézségek és a nemteljesítés körében pedig az UNCITRAL hivatalos kommentárja minősíti alkalmazandónak.⁸⁵

4.4. Érdekek a joggyakorlatban

A jogalkalmazásban az érdekek vizsgálata segíthet az összefüggések megértésében és a sérelmek orvoslásához szélesebb körben nyitja meg az eszköztárat. A jogalkalmazás mégis szemérmesen áll hozzá.⁸⁶ Az érdekek kutatása nem korlátlan, nincs helye az egyértelműen kötelező normákkal szemben, vagy olyan esetekben, ahol a hivatkozott érdekvédelmi szabály keletkezése és célja, vagy más jogszabályokkal való kapcsolat alapján más, előbbre rangsorolt érdekekkel kerülne szembe. Ha az

⁸² Lásd 5.3.2. pont.

⁸³ 1987. évi 20. tvr., angol nyelvű rövidítéssel: CISG. Lásd részletesen SÁNDOR TAMÁS – VÉKÁS LAJOS: *A nemzetközi adásvétel*. Budapest, HVG-ORAC, 2005.

⁸⁴ SÁNDOR–VÉKÁS 2005, 77.

⁸⁵ Unidroit International Institute for the Unification of Private Law, Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2016, <https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016/principles2016-e.pdf>. Lásd a terhesebbé váláshoz fűzött magyarázatban, a kommentár 225. oldalát.

⁸⁶ BECK 1933, 42.

érdeksérelem elbírálását joghézag nehezíti, a történeti értelmezés és a kötelelem céljának ismerete vezethet a legközelebb a törvényalkotói szándékhoz.⁸⁷

Konkrét jogesetekben a felborult érdekegyensúly helyreállítására és érdek-mérlegelésre hivatkozó ítéleti indoklás ugyanakkor igazolja, hogy az érdekek kezelése a hazai ítélkezés lényeges eleme.⁸⁸ Az Európai Unió Bírósága egy magyar vonatkozású határozatában az érdekviszonyokat és így az érdekelti minőséget tartalmában értékelte, összefüggések alapján. Az Európai Unió jogtörténetében mérföldkőnek számító Van Gend en Loos ügyben az egyéni érdek közösségi érdekrendszerbe való elhelyezését értékelte.⁸⁹

5. ÉRDEKEK A DIGITÁLIS JÖVŐBEN

5.1. A digitális jövő okozta nehézségek

A fentiekben, hogy közelebb jussunk az érdekek mibenlétéhez, alanyok szerinti csoportosítást végeztünk és az egyén – közösség – közhatalom viszonyában egymásnak feszülő érdekeket vizsgáltunk.⁹⁰ A digitális világ, a feltörekvő technológiák a viszonyrendszer résztvevőit lényegesen átformálták, az érdekalanyok jelentése módosult. Az egyén helyébe beazonosíthatatlan egyének kerültek. A társadalom és közösség beazonosíthatatlan személyek beazonosíthatatlan közösségére cserélődött fel, amely saját értékrenddel, erkölcsi renddel, kultúrával, joggal rendelkezik. A központi hatalom pedig kezdetben tanácstalan volt, a helyzet kezelésére alkalmatlan tradíciói és helyhez kötöttsége okán. A feltörekvő technológiák, másként felforgató technológiák⁹¹, az internet népe⁹² egy sokismeretlenes egyenletet generál folyamatosan változóan, amelynek megoldásához a szükséges egységes terminológia sem tudott még kialakulni.

⁸⁷ Beck Salamon példája a gőzmalmok fejlődésének viszonyáról a jog merevségéhez, BECK 1935, 19–20.

⁸⁸ Fővárosi Ítéltábla Gf.40507/2020/8. számú határozata, Pécsi Ítéltábla Pf.20068/2021/3. számú határozata.

⁸⁹ C510/13. számú ügy és 26/62 sz. ügy.

⁹⁰ 3.1.1. pont

⁹¹ Magyar Jogászegylet és a Károli Gáspár Református Egyetem közös szervezésében 2024. április 3-án megtartott „Felforgató technológiák” konferencia – Digitalizáció, Mesterséges Intelligencia, jogi paradigmák.

⁹² BALÁZS GÉZA: *Az Internet népe*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023.

5.2. A digitális jövő kihívásai a jog számára

A technológiai fejlődéssel az egyén kiszolgáltatottsága az adatgazdák és adatkezelők irányában megnőtt, magánélete veszélyben van, ami közhatalmi beavatkozást igényel. Az adatkezelői aszimmetria egy további nehézséggel párosul. Az adatokat és technológiákat uraló személyek és az általuk létrehozott algoritmusok olyan hatalommal rendelkeznek, amelyek kívül esnek a szervezett államhatalmon.⁹³ Az egyéni érdekek követhetetlené válnak, védelmük a jog számára addig elképzelhetetlen nehézségekbe ütközik.

Az alapjogi értékek, amelyek célja a biztonság, összeegyeztethetetlenek az innovációval, a hatékonysággal és az azokhoz fűződő érdekekkel.⁹⁴ Elismert tény, hogy a mesterséges intelligenciára (MI) szükség van, mert a tömegesség hatékonyságot követel, amit a hagyományos eszközök nem tudnak kiszolgálni. Azonban a mesterséges intelligencia bizonyítottan tökéletlen és újszerű volta indokolja a bizalmatlanságot.

A digitális jövőképek része a „*megfigyelési kapitalizmus*” koncepciója, amely az emberi viselkedés digitális módszerekkel történő megfigyelésének és befolyásolásának észrevétlen és magas szintjét jelenti. A befolyásolók az üzleti világon belüli és azon kívüli, de túlnyomórészt államszervezeten kívüli szervezetek, a befolyásoltak pedig az előbbiekkal jogviszonyban nem lévő, tudatlan és gyanútlan egyének tömegei, akiket automatizált folyamatokon keresztül adatok folyamatos átadására készítetnek digitális platformokon keresztül, gazdasági érdekektől vezérelve.⁹⁵ Az ő érdekeinek a beazonosítása is komoly kihívás.

5.3. A jog válaszai a digitális jövő kihívásaira

5.3.1. Reflexiók

A jog is rákényszerül az új helyzethez való igazodásra. MENYHÁRD ATTILA szerint, mivel a hagyományos jogvédelmi technikák ezen a területen nem működnek, a jog helyes válasza a biztonság és fejlődés ellentétére a kompromisszumkeresés.⁹⁶

⁹³ A magyar jogban kezelésük dogmatikai akadályokba is ütközik (8/2014. (III. 20.) AB határozat [55].) Török Bernát előadása alapján, „Felforgató technológiák” konferencia – Digitalizáció, Mesterséges Intelligencia, jogi paradigmák – a Magyar Jogász Egylet és a Károli Gáspár Református Egyetem által szervezett Konferencia, 2024. április 3.

⁹⁴ MENYHÁRD ATTILA: A technológiai fejlődés hatása az alapjogok érvényesülésére. *Közjegyzők Közlönye*, 2022 (3), 5–22, 11.

⁹⁵ MENYHÁRD 2022, 7.

⁹⁶ MENYHÁRD 2022, 9., Menyhárd Attila előadása, „Felforgató technológiák” konferencia – Digitalizáció, Mesterséges Intelligencia, jogi paradigmák – a Magyar Jogász Egylet és a Károli Gáspár Református Egyetem által szervezett Konferencia, 2024. április 3.

A polgári jog, azon belül is a dologi és kötelmi jog részéről a rugalmasság és a klasszikus alapelvek, úgymint jóhiszeműség és tisztesség, arányosság, valamint történelmi analógiák alkalmazása is hasznosnak bizonyul.

Konkrét intézkedések, vagy ezekre tett javaslatok is megjelennek. (i) A kárterítési felelősség érvényesítésének klasszikus nehézkességei, költségessége és behajtási kudarcai a digitális környezetben az igény lehetetlenülésévé erősödnek, így a kockázatok elosztásának módosítása, a kockázatviselés kollektivizálása jelenthet egy alapszintű segítséget a bajba jutott felhasználók számára. (ii) A közjog a magánautonómia védelmében a fogyasztóvédelem és adatvédelem fejlődésének mintájára az egyéni kiszolgáltatottságra hivatkozva avatkozhat be szükségesen a magánjogi ügyletekbe. Így például, egyes jognyilatkozatokat még tájékozott beleegyezés mellett sem tart megengedhetőnek. A tisztesség és megmagyarázhatóság fogalma egy hidat épít a kényszermentes, valódi döntés alapjául szolgáló informáltsághoz, az algoritmus működésével kapcsolatos érthető tájékoztatás útján. (iii) A digitális vagyontárgyak polgári jogi megítélésében változást javasol Menyhárd Attila, a tulajdonjog helyett a dolog feletti jogosultságokban, azok allokációjában gondolkodó jogot. Erre példa a gyakorlat által kidolgozott zálogjog üzletrészen. A kereskedelmi hitelezésben a – régivel egyező tartalmú – Ptk. 5:101. § alapján nem lehetne zálogtárgy a jogok és kötelezettségek összességén, de ezen a joglogikai nehézségen a gyakorlat egyszerűen átlépett. A szabályalkotási kényszer és a valóság viszonyát a kriptoeszközök piacának egészen a közelmúltig fennállt szabályozatlansága⁹⁷ illusztrálja. (iv) A digitális hagyatéokra adandó válasz kidolgozása nemrégiben kezdődött meg.⁹⁸

A jogtudományt, tehát, foglalkoztatják a technológia kihívásai. A jelenlegi tételes jogi megoldásokban a koherenciát és a hatékonyságot kéri számon. VÉKÁS LAJOS rendszerező alapvetéssel fogalmazott meg kérdéseket a jog jelenlegi válaszaival szemben, míg PAPP TEKLA az összefüggésekben is részletesen vizsgált, összehasonlított normák ellentmondásait tárta fel. Azok tisztázásának elmaradása esetére egy párhuzamos jogi világot vízionál a hagyományos szerződéses jogi struktúra mellé, melyet a digitális technológiák fognak a maguk számára kiépíteni.⁹⁹

⁹⁷ Lásd 2024. évi VII. törvény a kriptoeszközök piacáról.

⁹⁸ SAJBEN TAMÁS: Szellemi tulajdon a digitális hagyatékban. *Közjegyzők Közlönye*, 2024 (1), 56–78.

⁹⁹ VÉKÁS LAJOS: Az uniós fogyasztói szerződési jog megújítása és az új irányelvek átültetése. *Magyar Jog*, 2021 (2), 65–75., TEKLA PAPP: Legal Dogmatic Questions about the Impact of the European Union's Digital Legislation on Hungarian Contract Law. *Juridical Tribune – Review of Comparative and International Law*, 2024 (1), 47–59.

5.3.2. Az Európai Unió különleges válasza: AI Act¹⁰⁰

Az EU világszínre kívánta szabályozni a mesterséges intelligencia egyes kérdéseit a felhasználók érdekében és szempontjából kidolgozott szabályozással. A védett érdekeket a bizalomban, egyes alapjogokban jelölte meg, amelyek részére a kockázatokkal arányos és azokhoz igazodó szintű védelmet kíván biztosítani. A szolgáltatók számára bizonyítható önkorlátozást ír elő, a szolgáltatókat érdekláncba csoportosítva a védett érdekekkel szemben. A norma megalkotásakor a fogyasztóvédelmi és adatvédelmi jogalkotási hagyományokat is felhasználták.

Legyünk bizakodóak az újítások felé és lássuk azok előnyeit, lássuk azt is, hogy a jog az igazodást már megkezdte. Az igazodás részeként felhasználja a magánjog általános alapelveinek egyikét, az önkorlátozást, az érdekekkel való felelős gazdálkodást.

6. FELELŐS GONDOLKODÁS AZ ÉRDEKEKRŐL, FELELŐS GAZDÁLKODÁS

AZ ÉRDEKEKKEL

Az érdek tulajdonságainak áttekintése, a jognak az érdekekhez fűződő kapcsolatának feltárása előkészítette a válaszadást arra a kérdésre, hogy az érdek alanyai hogyan álljanak ehhez a jelenséghez. Fürst László intésével indítsuk a gondolatmenetet: *„A jogszabályok magukba véve csak támpontok a joggal foglalkozó részére; ismeretük sohasem pótolhatja az összeütköző érdekek mérlegelését.”*¹⁰¹

Az összes körülmény átgondolt megismerése kell megelőzze a mérlegelést. Figyelnünk kell a tényleges és lehetséges érdekelttek körére, a köztük mutatkozó erőviszonyokra, látható vagy várható érdekeikre és azok rangsorára, védettségükre, várható magatartásokra, mindezt az érdekek céljának teljesüléséhez, témaköréhez viszonyítottan. Külső körülményeket és eseményeket is számításba kell venni, így az idő tényezőit, az idő múlását, a helyszínt, az érdekérvényesítés lehetséges ténybeli és jogi akadályait. A mérlegelést igazodás kell kövesse. Fontos, hogy az érdekelt közösség tagjaként azonosítsa be saját magát, adott esetben a vele szemben álló ellenérdekű féllel együtt, valamint, hogy gondolkodása jövőbe néző legyen, egyéni magatartásáért, ugyanis, helytállással tartozik a benne bízók

¹⁰⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet).

¹⁰¹ FÜRST 1934, 466.

és saját maga felé.¹⁰² Így megtapasztalhatja és maga is alakítójává válik az érdekegyensúlynak, amely az általa szerzett biztonság okán akkor is előnyös lehet az érdekelt számára, ha az egyébként a részéről lemondással járt.

Itt tegyünk egy kitérőt a feltörekvő technológiák felé, ahol a gondossági kötelem kirívóan túlzó elvárás az érdekelttel szemben. Indokolt a védelmében a közjogi beavatkozás és indokolt az előzetes felkészülés a valószínűleg bekövetkező károsodásokra a kockázat telepítéssel. Idetartozó esetkör a bankok kötelezése az ügyfeleknek a megtévesztésükkel okozott károkkal szembeni védekezés kidolgozására.¹⁰³

Az érdekelt tehát figyel a saját érdekei érvényesítésének lehetőségeire és akadályaira, figyel a közösségre, de figyelnie kell az ellenérdekű félre is. Erre jó okot szolgáltat az érdekek egyensúlyával szerzett biztonság. Alapelvként szerepel a jogi gondolkodásban az az elvárás, hogy mindenki kénytelen a többiek javára engedményeket tőrní.¹⁰⁴ Az érdek alanyaival szemben támasztott tilalom nem engedi mások érdekeinek teljes negligálását, még akkor sem, ha ez ellentétes az abszolút jogok védelmével.¹⁰⁵ Az érdekeltet nem egyedül terheli ez a helyzet, hanem mindazokra együttműködési kötelezettséget és azonos gondossági követelményeket ró, akik ténylegesen vagy lehetségesen az övével szemben álló érdekekkel bírnak.

Az érdekalanyságra nehezedő elvárások egyike az indokolatlan hátrányok távoltartásának a kötelezettsége. Ezt markánsan kifejezi a szlovák Polgári Törvénykönyv szerződésfogalmának kiemelt eleme: „A résztvevők kötelesek ügyelni arra, hogy a szerződéses viszonyok rendezésekor kiküszöböljenek mindent, ami ellentétek létrejöttéhez vezethetne.”¹⁰⁶ A kölcsönösség elve alapvető korlátot szab az egyéni érdekek terjedelmének. A lemondás, engedmény, önmérséklés eszközéhez folyamodhat az érdekelt, amit az egyensúlyra törekvés mellett a közösségnek való megfelelés is indokolhat. A kereskedő a hozzá kis mennyiségben szállított szezonáruból nem tud minden igényt kielégíteni, ezért minden vásárlója el kell fogadja a kisebb mennyiséget is, hogy jusson mindenkinek, a később érkezőknek is.¹⁰⁷ Ahol

¹⁰² A XX. század első évtizedeinek szociológiai, jogi gondolkodói a közösségi és egyén viszonyában kialakították az összeműködés jogrendjét. Ezt a gondolatot, a szerzők közül Pikler Gyulát (Bíráló Vélemények, Magyar Jogász-Egyleti Értekezések, új folyam, 59–62.) idézi BECK 1927, 58.

¹⁰³ Idetartozó esetkör a bankok kötelezése az ügyfeleknek a megtévesztésükkel okozott károkkal szembeni védekezés kidolgozására, lásd a 2009. évi LXXXV. törvény 2018. január 13-tól hatályos IX/A. fejezetét.

¹⁰⁴ BECK 1933, 52.

¹⁰⁵ BECK 1927, 57–58.

¹⁰⁶ Tt. 40/1964, 1964. február 26., 43. §.

¹⁰⁷ BECK 1935, 2.

jogszabály, más előírás útmutatást nem ad az engedmények mértékére, ott a jóhiszeműség és tisztesség alapján kell eljárni. Másképpen fogalmazva, a túlzó követelésektől akkor is tartózkodnia kell az érdekeltnek, ha azokra egyébként jogosultsággal bír. A részteljesítésénél, a mellékkötelezettség mulasztásánál, a jogosulatlan előteljesítésénél, a mennyiségi vagy minőségi többlet teljesítésénél a jogosult az eredeti jogaihoz csak olyan indokolt esetben ragaszkodik, ami méltányosan nézve nem múlja alul a kötelezettségszegő érdekeit. Így gyakorolja helyesen és gazdaságosan jogait.¹⁰⁸

Az érdekelteket terheli egy olyan kötelezettségkör is, ami nem nyilvánvaló, jog nem rendelkezik róla, mégis a valóságban természetességgel van jelen. Ez a szolgáltatások nyújtása mellett a védőkötelezettségek köre, ami elősegíti a kötelezett teljesítését, megóvjaa a kötelmet a kudarctól. Ide tevőleges magatartások tartoznak, amelyekkel egyes érdekeit a jogosult alárendeli a teljesítésnek, akár áldozatvállalással. Ez a kötelezettségkör sem korlátlan, hanem célhoz kötötten és arányosan terhelheti a jogosultat.¹⁰⁹

Grosschmid Béni egyik felvetése az érdekleengedés¹¹⁰. Ha a jogosult az érdekeiből önként és egyoldalúan enged, amit a vele szemben álló el is fogad, a jogosult utóbb visszatérhet az eredeti követeléséhez. Ilyen például a rendszeres késedelem eltűrése. A visszatérésre is alkalmazandó azonban a méltányos és gazdaságos joggyakorlás, a tisztesség és a jóhiszeműség elve. Ellenkező esetben a bírói út akkor sem lesz számára járható, ha az írott jog alapján a követelése helytálló volna.

Az érdekek ilyen formán elvégzett áttekintésével a grosschmid-i intelem is mélyebb értelmet nyer: „a másik fél érdekére való hívséges tekintet.”¹¹¹

¹⁰⁸ LESZKOVEN LÁSZLÓ Dezső Gyulát idézve (DEZSŐ Gyula: A teljesítés módja, helye és ideje. In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar Magánjog*. III. kötet. Budapest, Grill, 1941, 407.) indítja az adósi kötelezettségvállalás határaitól szóló gondolatait. LESZKOVEN 2018, 90–98.

¹⁰⁹ KELEMEN LÁSZLÓ: *A szerződésen alapuló kötelek áldozati határa*. Budapest, 1941.

¹¹⁰ GROSSCHMID 1933, 865–866.

¹¹¹ Lásd 1. lábjegyzet.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALÁZS GÉZA: *Az Internet népe*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023.
- BECK SALAMON: *Érdekeszme töredékek*. Budapest, Grill, 1933.
- BECK SALAMON: *Kötelemvalóság*. Budapest, Pesti Lloyd-Társulat Nyomdája, 1927.
- BECK SALAMON: *Rendeltetési javak*. Budapest, Franklin Társulat, 1917.
- BECK SALAMON: *Többszemélyes magánjogi helyzet*. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt, 1935.
- CSERNE PÉTER: Gazdaság és jog, Internetes Jogtudományi Enciklopédia, lezárás dátuma: 2021. 08. 19., <http://ijoten.hu/szocikk/gazdasag-es-jog>
- EÖRSI GYULA: *Összehasonlító polgári jog*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.
- FÜRST LÁSZLÓ: *A magánjog szerkezete*. Budapest, Grill, 1934.
- FÜRST LÁSZLÓ: *Utaló magatartások*. Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1929.
- GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. 1. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1932
- GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. 2. kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1933
- KELEMEN LÁSZLÓ: *A szerződésen alapuló kötelem*. Szeged, M. Kir. Ferenc József-Tudományegy. barátainak Egyesülete, 1941.
- LESZKOVEN LÁSZLÓ: *Szerződésszegés a polgári jogban*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft, 2018.
- MENYHÁRD ATTILA: A technológiai fejlődés hatása az alapjogok érvényesülésére. *Közjegyzők Közlönye*, 2022 (3), 5–22.
- MENYHÁRD ATTILA: Jog és piaczgazdaság. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001 (6).
- MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: A szerződések bírói módosítása rendkívüli helyzetben, Clausula rebus sic stantibus. In: MISKOLCZI BODNÁR PÉTER (szerk.): *10 éves a Polgári Törvénykönyv*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Patrocinium, 2024, 153–170.
- MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: Pacta sunt servanda – clausula rebus sic stantibus. A szerződéskötéskori körülmények változására reagáló jogintézmények. *Miskolci Jogi Szemle*, 2024 (11), 56–69.
- NIZSALOVSZKY ENDRE: *Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban*. Debrecen, Studium Könyvkiadó Rt., 1933.
- NIZSALOVSZKY ENDRE: *Fogyatékos jogügyletek*. Kecskemét, Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt., 1933.
- PRUGBERGER TAMÁS: *Érdek és érdekegyeztetés a jogban*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002.
- RAJCSY ISTVÁN: Viselkedési közgazdaságtan. Infojegyzet, Országgyűlés Hivatala, 2020. február 17.

- SAJBEN TAMÁS: Szellemi tulajdon a digitális hagyatékban. *Közjegyzők Közlönye*, 2024 (1), 56–78.
- SÁNDOR TAMÁS – VÉKÁS LAJOS: *A nemzetközi adásvétel*. Budapest, HVG-ORAC, 2005.
- SZALAI ÁKOS: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2013.
- SZMODIS JENŐ: Az érdek és a jog néhány összefüggéséről. *ELTE Jogelméleti Szemle*, 2005 (4).
- TEKLA PAPP: Legal Dogmatic Questions about the Impact of the European Union's Digital Legislation on Hungarian Contract Law. *Juridical Tribune – Review of Comparative and International Law*, 2024 (1), 47–59.
- TÚRY SÁNDOR KORNÉL: *Szilárd jogú nyilatkozatok a kereskedelmi jogban*. Budapest, Grill, 1938.
- VÉKÁS LAJOS: Az uniós fogyasztói szerződési jog megújítása és az új irányelvek átültetése. *Magyar Jog*, 2021 (2), 65–75.
- ZELLER GYULA: Létezik-e a Smith probléma, avagy mennyire egységesek Adam Smith nézetei? *Közgazdasági és Regionális Tudományok Intézete, Közgazdaságtudományi Kar Műhelytanulmányok*. Pécsi Tudományegyetem, 2009 (3).